Robert Chamczyk
Centralna Komisja Egzaminacyjna w Warszawie

(Nie)Pożądane formy wypowiedzi pisemnej w gimnazjum i na egzaminie zewnętrznym

Pisanie – ważna sztuka

Słowa: „Chodzi mi o to, aby język giętki / Powiedział wszystko, co pomyśli głowa"[1] zdobią pewnie korytarze co drugiej szkoły w Polsce, a już na pewno pracownie polonistyczne. Dzięki temu uczniowie wiedzą, czyje to słowa i z jakiego utworu pochodzą. Ale czy rozumieją ich znaczenie? Być może tak, być może nawet pod kierunkiem nauczycieli pracują nad *giętkością języka*, który wyrazi w mowie i piśmie wszystko, co pomyśli głowa, a ich język będzie „[…] czasem […] jak piorun jasny, / prędki, / A czasem smutny jako pieśń stepowa, / A czasem jako skarga Nimfy miętki, / A czasem piękny jak Aniołów mowa […]"[2]. Nawet w dzisiejszym świecie, mocno rozwiniętym technologicznie, dążącym do upraszczania języka, schematyczności i ikoniczności, umiejętność wypowiadania się w mowie i piśmie w sposób komunikatywny, twórczy i perswazyjny jest procesem długim i złożonym.

Do zadań nauczyciela na III etapie edukacyjnym należy między innymi kształcenie u uczniów posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnej i pisemnej, kształtowanie samodzielności w docieraniu do informacji oraz wspomaganie rozwoju umiejętności sprawnego posługiwania się językiem polskim (świadomego używania środków językowych dostosowanych do sytuacji i celu wypowiedzi, opisywania świata, oceniania postaw i zachowań ludzkich, precyzyjnego formułowania myśli, operowania bogatym słownictwem, skutecznego i nacechowanego szacunkiem do adresata komunikowania się) – czytamy w *Zalecanych warunkach i sposobie realizacji* w podstawie programowej[3]. To nie jest łatwe zadanie ani dla nauczycieli, ani dla uczniów.

Umiejętność sprawnego posługiwania się językiem w mowie i piśmie jest konieczna w dalszej edukacji, na maturze zdający musi napisać rozprawkę albo interpretację utworu poetyckiego – na poziomie podstawowym i wypowiedź argumentacyjną albo analizę porównawczą utworów literackich – na poziomie rozszerzonym. Poziom opanowania tych umiejętności rzutuje na przyszłość obecnego ucznia – na wybór studiów, podjęcie pracy czy na codzienne relacje międzyludzkie. Jest to umiejętność złożona i bardzo trudna, która wymaga od ucznia znajomości zasad rządzących danym gatunkiem wypowiedzi, środków językowych, słownictwa, różnych tekstów kultury oraz zasad gramatycznych, funkcjonalnie i świadomie wykorzystywanych, ortograficznych i interpunkcyjnych.

[1] J. Słowacki, *Beniowski*, Wrocław 1996, s. 135.

[2] Tamże, s. 135.

[3] *Podstawa programowa z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Warszawa 2009, s. 41.

Podstawa programowa określa cele kształcenia oraz treści nauczania, które najpierw uczeń poznaje, a następnie kształci i poszerza na kolejnych etapach[4]. W niniejszym opracowaniu podjąłem próbę analizy twórczych osiągnieć gimnazjalistów na przykładzie wypowiedzi pisemnych, tak zwanych zadań rozszerzonej odpowiedzi.

Uczniowskie dywagacje na temat wypracowań

Formy dłuższych wypowiedzi pisemnych, wymagające od ucznia rozwiniętej wypowiedzi pisemnej, nazywane także *zadaniem-rozprawką*[5], które uczeń gimnazjum poznaje i kształci, przedstawia tabela 1[6].

Tabela 1. Obowiązkowe formy wypowiedzi pisemnych na trzech pierwszych etapach edukacyjnych

I etap edukacyjny	II etap edukacyjny	III etap edukacyjny
kilkuzdaniowa wypowiedź krótkie opowiadanie i opis list prywatny	opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze) pamiętnik i dziennik proste sprawozdanie opis postaci, przedmiotu, krajobrazu list oficjalny	opowiadanie urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opis sytuacji i przeżyć opis zwykłych przedmiotów lub dzieł sztuki charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia rozprawka

Do pozyskania informacji na temat redagowania dłuższych wypowiedzi przez gimnazjalistów posłużyła mi ankieta przeprowadzona na próbie 552 uczniów uczęszczających do gimnazjów z obszarów wiejskich oraz małych i dużych miast różnych regionów Polski. W niniejszym artykule nie będą wykorzystane dane z punktu 4. ankiety[7].

W ankiecie uczniowie mogli wybrać więcej niż jedną ulubioną formę. Wynik wyborów przedstawia wykres 1. Wśród gimnazjalistów największą popularnością cieszy się opowiadanie, a zaraz po nim rozprawka i list prywatny. Najrzadziej wybierane formy to sprawozdanie i dziennik oraz list oficjalny.

[4] W gimnazjum należy odwoływać się do treści kształcenia z wcześniejszych etapów edukacji (klasy I–III i IV–VI).

[5] B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999, s. 97.

[6] Formy wypowiedzi zostały określone w *Podstawie programowej z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum,* Warszawa 2009, s. 26, 31 i 38. Tabela nie zawiera form wypowiedzi użytkowych.

[7] Ankieta wykorzystana w badaniu stanowi załącznik do niniejszego artykułu.

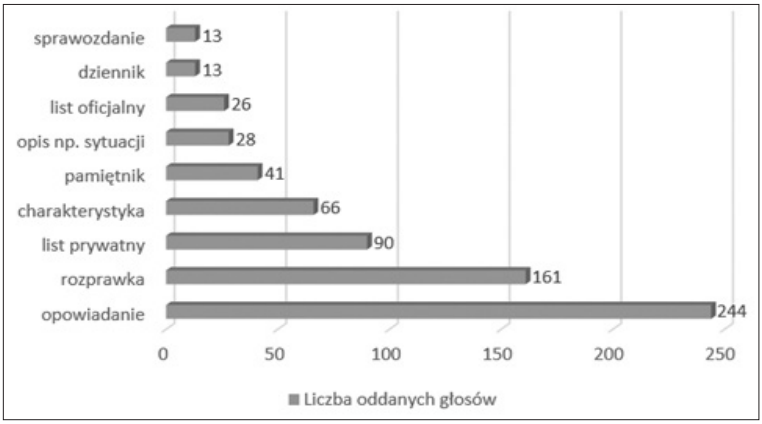

Wykres 1. Preferowane przez gimnazjalistów formy wypowiedzi pisemnej

Uczniowie swoje wybory uzasadniali następująco:

Lubię pisać opowiadania, ponieważ mogę wtedy puścić wodze fantazji.

Lubię pisać opowiadania, ponieważ łatwo jest opisywać przygody i wymyślać historie swoich bohaterów.

Najchętniej pisałbym tylko opowiadania, ponieważ łatwo przychodzi mi ich tworzenie, popełniam mniej błędów i nie mam problemów ze spójnością.

Wybrałem opowiadanie, gdyż jest to luźna forma wypowiedzi. Opisuję wydarzenia, które mi się przydarzyły i wtedy mogę naprawdę się wykazać.

Lubię pisać opowiadania, ponieważ mogę stworzyć historię, która będzie ciekawa. Rozprawka czy charakterystyka nie daje takich możliwości. Jeszcze lubię pisać listy, ponieważ też mogę się wykazać kreatywnością.

Moją ulubioną formą wypowiedzi jest rozprawka, ponieważ mogę w niej wyrazić swoje zdanie na dany temat. Rozprawki są na ogół trudne, ale to zależy od tematu. Lubię argumentować i odnosić się do lektur.

Lubię pisać charakterystyki, ale nie bohatera literackiego.

Od dziecka piszę listy i dlatego jest to moja ulubiona forma. Mogę w nich wyrazić wszystko, co chcę.

Rozprawka ma określoną budowę, nie trzeba wymyślać historii, tylko poprzeć argumenty konkretnymi przykładami. A ja lubię konkrety.

Lubię opowiadania, ponieważ nie sprawiają mi większego problemu. To jest najlepsza forma, żeby ćwiczyć pisanie.

Bardzo lubię rozprawki, jednak konieczność przytaczania przykładów z literatury bywa problematyczna. Opowiadania lubię ze względu na możliwość prawie całkowitego odejścia od szablonu oraz dynamikę wypowiedzi.

Siła opowiadania

W 2015 roku na egzaminie gimnazjalnym uczniowie musieli napisać opowiadanie o podróży, podczas której wydarzyło się coś, co sprawiło, że ktoś stał się sławny. Polecenie określało, jakie elementy w realizacji tematu muszą być spełnione: podróż, wydarzenie i sława. Można powiedzieć, że uczniowie bardzo dobrze poradzili sobie z tym zadaniem, na co wskazuje wynik – 71% zdających zrealizowało temat (por. tab. 2).

Polecenie opowiadania zostało tak skonstruowane, aby gimnazjalistom zapewnić maksymalną dowolność w realizacji treści. Dlatego uczniowie w zależności od wrażliwości, zainteresowań, doświadczeń czytelniczych oraz kompetencji pisarskich mieli możliwość podejmowania samodzielnych decyzji w ukazywaniu świata przedstawionego, prowadzenia narracji i prezentowania toku zdarzeń oraz w doborze środków wzbogacających wypowiedź[8]. Dzięki temu powstały prace twórcze, niebanalne, świadczące o dużej inwencji zdających i obyciu humanistycznym. Poniżej przedstawiono realizację takiego rozwiązania[9].

Wystarczy jedna piosenka

– Obudź się! Obudź się! – piskliwy krzyk mojej młodszej siostry wyrwał mnie ze słodkich objęć snu. – Robimy postój!

Niechętnie otworzyłam oczy, by ujrzeć błękitne spojrzenie Anieli, która pochylała się nade mną, szczerząc zęby w szerokim uśmiechu, eksponującym wszystkie ubytki w uzębieniu tego małego potwora.

Sześciolatka nie raczyła nawet poczekać aż się do końca rozbudzę, tylko bezceremonialnie wypchnęła mnie z samochodu. Chwyciła, mnie za dłoń i nie czekając aż rodzice wysiądą z auta, pociągnęła mnie w stronę niewielkiej restauracji. Zbliżała się pora obiadu.

Już na progu powitał nas zapach jedzenia, a Aniela westchnęła na widok pianina upchniętego w rogu sali. Zerknęła na mnie z ukosa, a na jej twarzy pojawił się łobuzerski uśmiech.

– Myślisz, że dadzą mi zagrać? – zapytała, nie kryjąc nadziei.

– Może – odparłam zrezygnowana. – Zapytaj kogoś, a ja pójdę do toalety.

Nie było mnie może niecałe dziesięć minut, a gdy wróciłam, ujrzałam widok, który zaparł dech w moich piersiach. Mała siedziała przy pianinie, sprawnie przesuwając palcami po klawiszach i śpiewając do wygrywanej melodii. Wszyscy goście przyglądali się jej z podziwem, niektórzy nawet przysuwali krzesła, by lepiej słyszeć. Dwie osoby nagrywały całe zajście telefonami.

Gdy ruszyliśmy w dalszą drogę, nawet do głowy mi nie przyszło, że to zdarzenie może mieć jakieś wyraźne skutki. Jak zawsze się pomyliłam. Nie minął tydzień, gdy w internecie umieszczono pierwszy filmik z moją siostrą w roli głównej. Po

[8] *Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2015*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2015, s. 21.

[9] Wszystkie zacytowane prace w niniejszym artykule pochodzą z egzaminu gimnazjalnego z języka polskiego z lat 2012–2016.

kolejnych dwóch ludzie zaczęli rozpoznawać ją na ulicy, a po jakimś miesiącu odebraliśmy telefon od znanego łowcy talentów.

Ze zdziwieniem muszę stwierdzić, że mała zdobyła sławę, a wystarczyła do tego jedna piosenka.

Uczniowie chętnie piszą opowiadania. Z praktyki szkolnej oraz wypowiedzi ankietowanych wynika, że forma ta nie jest rygorystyczna pod względem budowy, nie wymaga przywoływania faktów i wiedzy, odwoływania się do niechętnie czytanych lektur szkolnych, ale daje nieograniczone możliwości konstruowania fabuły z szeroko zarysowanym światem przedstawionym. Autor prawie każdego opowiadania, świadomie czy też nie, wzbogaca je opisami: miejsca, sytuacji, przeżyć, charakteryzuje bohaterów, buduje nastrój, stosuje zabiegi retrospekcji i retardacji, wprowadza dialog lub przytacza wypowiedzi bohaterów w mowie zależnej czy niezależnej. Być może swoboda, która pozwala na kreowanie świata przedstawionego, przekłada się również na język i zapis. W opowiadaniu uczniowie zdecydowanie mniej popełniają błędów gramatycznych niż np. w rozprawce (por. tab. 2).

Nie tylko opowiadaniem uczeń żyje

Dużą popularnością wśród gimnazjalistów cieszy się rozprawka – forma wprowadzana i kształcona w gimnazjum, a obowiązkowa na egzaminie maturalnym. Uczniowie w tej formie dostrzegają wiele korzyści, tj. stawianie tezy, argumentowanie i przytaczanie przykładów, czyli uzasadnianie postawionej tezy, a co najważniejsze dostrzegają silny jej związek z wypowiedzią ustną w sytuacjach wyrażania swojego zdania, określania stanowiska i uzasadniania go. Od roku 2012, kiedy została wprowadzona nowa formuła egzaminu gimnazjalnego, uczniowie mieli do napisania rozprawkę dwa razy – w 2012 r. na temat *Literatura pozwala lepiej poznać i zrozumieć minione wieki* oraz w 2014 r. na temat *Ciekawość – ułatwia czy utrudnia życie?*. Za każdym razem od ucznia wymagano: tworzenia tekstu na zadany temat, formułowania i wartościowania argumentów uzasadniających zajęte stanowisko, przeprowadzania logicznie uporządkowanego wywodu argumentacyjnego, z wykorzystaniem odpowiednio dobranych do tematu przykładów z literatury oraz analizowania, porównywania i syntetyzowania informacji[10]. Średnie wyniki uzyskane za realizację tematu rozprawek świadczą o trudnościach, których przysparza uczniom ta forma, szczególnie dobieranie argumentów i przykładów z literatury, co było warunkiem koniecznym w obu tematach rozprawek. Potwierdza to ankieta, z której wynika, że uczniowie wolą tematy wypracowań odnoszące się do życia codziennego i własnych doświadczeń życiowych, natomiast zdecydowanie mniej takie, które odnoszą się do innych tekstów kultury, czy takie, w których trzeba wykorzystać wiedzę i fakty (por. wykres 2)

[10] *Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2014*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2014, s. 20.

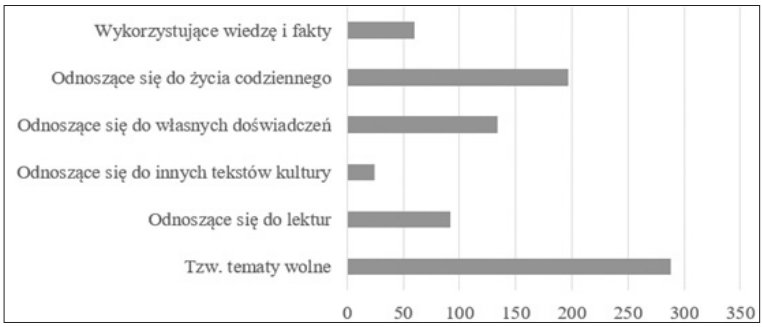

Wykres 2. Preferowane przez gimnazjalistów tematy rozszerzonej odpowiedzi

W obrębie kompozycji uczniowie bardzo dobrze radzą sobie z budową rozprawki. We wstępie stawiają tezę, w rozwinięciu potwierdzają ją argumentami, a w zakończeniu dokonują podsumowania rozważań. Ten schemat jest wyuczony i bezpieczny, typowy dla uczniów, którzy pisanie traktują jako zło konieczne. Pojawiają się jednak takie realizacje rozprawek, w których autorzy na początku zarysowują problem, stawiają pytanie, aby poprzez słuszną argumentację popartą przykładami dojść do jednoznacznego stanowiska, czyli – jak zauważa Teresa Michałkiewicz w swoim poradniku – dojść do sformułowania tezy będącej wynikiem wcześniejszych poszukiwań. Jest to trudniejsza droga niż ta z poprzedniego wariantu, ale lepiej oddająca proces myślenia (od niewiedzy przez przykłady i argumenty do wiedzy), pozwalająca naświetlić problem z różnych stron, spojrzeć na niego wnikliwie, bez uproszczeń[11]. Przykład takiej budowy rozprawki przedstawia poniższa praca (realizacja z 2014 r.).

Ciekawość jest cechą, która występuje u wielu osób. U jednych jesteśmy w stanie zaobserwować ją od razu, a u innych objawia się tylko w określonych sytuacjach. Jednak czy ciekawość ułatwia życie? A może je utrudnia? Na te pytania spróbuję odpowiedzieć w poniższej rozprawce.

Po pierwsze ciekawość może przysporzyć nam wielu kłopotów. Przykładem jest Ged z powieści Ursuli Le Guin pt. „Czarnoksiężnik z Archipelagu". Chciał on szybko zostać magiem i poznać nowe zaklęcia. Pewnego dnia odszukał zaklęcie przywołujące zmarłych i wywołał Cień, który później go ścigał.

Ciekawość może również przynieść odpowiedź na nurtujące nas pytania. Jako przykład mogę podać Willa z powieści „Zwiadowcy". Chłopaka bardzo interesowało, co zwiadowca Halt napisał na kartce, którą zostawił na stoliku barona, toteż w nocy zakradł się tam i sprawdził. Dzięki temu dowiedział się, że Halt chce, aby Will został jego uczniem.

Ciekawość może sprawić, że spotkamy nowych ludzi i zawrzemy nowe przyjaźnie. Doskonałym przykładem jest Aurelia Jedwabińska z powieści „Opium w rosole" Małgorzaty Musierowicz. Dziewczynka raz spotkała Maćka i przez ciekawość poszła za nim, aby dowiedzieć się, gdzie mieszka. Dzięki temu w późniejszym czasie zaprzyjaźniła się z nim.

[11] T. Michałkiewicz, *Lekcje pisania*, Warszawa 2009, s. 86.

Moim zdaniem ciekawość ułatwia życie, gdyż dzięki niej możemy znaleźć odpowiedzi na pytania i dowiedzieć się wielu interesujących rzeczy. Jednak ludzie z tą cechą powinni uważać, żeby ciekawość nie przerodziła się we wścibstwo.

Przyjazną formą dla uczniów jest list prywatny – wypowiedź ćwiczona od najmłodszych lat nauki szkolnej (wprowadza się ją na II etapie edukacyjnym). Częstymi argumentami uzasadniającymi wybór tej formy były ćwiczenie redagowania listu prywatnego na każdym poziomie edukacyjnym oraz wykorzystywanie go w sytuacjach prywatnych, życiowych.

Wśród ankietowanych na czwartej pozycji znalazła się charakterystyka. Na egzaminie zewnętrznym pojawiła się dwukrotnie – w 2013 r. *Napisz charakterystykę bohatera literackiego, który Twoim zdaniem wykazał się odwagą* oraz w 2016 r. *Napisz charakterystykę bohatera literackiego, który wolność uznał za najważniejszą wartość*. Za każdym razem zdający musiał scharakteryzować bohatera literackiego, ukierunkowując swoją argumentację na konkretną cechę. Jak wynika ze sprawozdania z egzaminu gimnazjalnego w 2013 r.[12] największym problemem dla uczniów było określenie, kto to jest *bohater literacki* oraz charakteryzowanie postaci ze wskazaniem cechy nadrzędnej – odwagi (w 2013 r.) czy wolności (w 2016 r.). Uczniowie charakteryzowali bohaterów historycznych, filmowych, gier komputerowych czy autorów – pisarzy, publicystów, malarzy. Cecha nadrzędna zaś, wokół której musiał być poprowadzony wywód argumentacyjny, występowała w tych pracach tylko formalnie, np. we wstępie czy zakończeniu lub nie występowała w ogóle. Uczniowie pisali charakterystykę zgodnie z konwencją szkolną (prezentacja postaci, cechy zewnętrze, cechy charakteru, ocena postaci), ale praca nie spełniała wymagań tematu. Czy charakterystyka postaci to przedstawienie cech zewnętrznych? O bohaterze, który wykazał się odwagą czy wolność uznał za najważniejszą wartość, należy „opowiedzieć" poprzez przywołanie jego działań, sytuacji, priorytetów, motywacji do działania lub poprzez samo działanie. Cechy zewnętrzne mogą towarzyszyć takiemu wywodowi, ale raczej nie mają większego wpływu na bogactwo charakterystyki. Przykładem realizacji charakterystyki, w której nie występuje ani jedna cecha zewnętrzna bohatera, jest poniższa praca.

Jan Bytnar, Rudy, to główny bohater książki Aleksandra Kamińskiego pt. „Kamienie na szaniec". Był harcerzem czynnie udzielającym się w Szarych Szeregach, członkiem Małego Sabotażu oraz brał udział w akcjach dywersyjnych.

Rudy był człowiekiem odważnym, często brał udział w różnych akcjach (sabotażowych i dywersyjnych), ponieważ wiedział, że to jeden z niewielu sposobów, w jaki może walczyć o wolność Polski. Janek był wierny Ojczyźnie, ponieważ wiedział, że dzięki poświęceniu własnego życia, jego kraj stanie się wolny. Przeżywał niewyobrażalne męki w czasie przesłuchań , ale nie udzielał żadnych odpowiedzi. Uznał, że dzięki jego ofierze Polsce będzie łatwiej oswobodzić się z więzi okupanta. Postawił dobro kraju ponad własne dobro. Rudy mimo różnych porażek, jakich doświadczył w czasie różnych akcji, był wytrwały w tym, co robił, ponieważ wiedział, że walka o wolność Polski będzie trudna, a on nie może się zniechęcić.

[12] *Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2013*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2013, s. 12.

Bytnar był również bardzo pracowity, ponadto skromny, uczciwy i posłuszny. Jednak to odwaga i wierność Polsce pozwalają nazwać go postacią, dla której wolność była najważniejszą wartością.

> *Jestem pełna podziwu dla Janka, ponieważ był niewiele starszy ode mnie, a oddał swoje życie za wolność Ojczyzny. Jest wzorem godnym naśladowania za oddanie się Polsce i walkę* o jej wolność.

Przytoczona praca idealnie realizuje wszystkie elementy występujące w temacie (bohater literacki – Jan Bytnar, forma – charakterystyka, cecha nadrzędna, na którą ukierunkowana jest charakterystyka – wolność). W pracy nie pojawia się ani jedna cecha wyglądu bohatera, a mimo tego jest to realizacja wyczerpująca i poprawna.

Na przykładzie zadania 22. z arkusza egzaminacyjnego z języka polskiego w kwietniu 2016 r. warto przeanalizować kroki, które musiał podjąć uczeń, aby wyczerpująco zrealizować temat pracy *Napisz charakterystykę bohatera literackiego, który wolność uznał za najważniejszą wartość*. Uczeń powinien stworzyć swoisty konspekt pracy, składający się z kilku punktów.

Do jego zadań należało:

- scharakteryzować bohatera literackiego, dla którego wolność była największą wartością;
- tak poprowadzić wywód argumentacyjny, żeby wynikało z niego, że wolność była dla bohatera najważniejszą wartością;
- rozbudować argumentację poprzez np. przykłady, sytuacje, postawy;
- dokonać oceny postaci i uzasadnić swój wybór.

Powyższy konspekt przypomina formalnie szkolną charakterystykę, również rozprawkę czy wywód argumentacyjny, niemniej jednak omija sztywne szablony i szkolne przyzwyczajenia, a to pozwala uczniowi na wykazanie się twórczymi pomysłami.

Co z tym językiem?

Nie ma literatury bez języka. Języka czystego, sprawnego, poprawnie i świadomie używanego. Kiedy kilka lat temu wprowadzano nową podstawę programową, zastąpiono słowo *gramatyka* wyrażeniem *świadomość językowa*. Po latach okazuje się, że w większości nauczyciele świadomość językową nadal rozumieją jako gramatykę. Swoista peryfraza gramatyki wprowadzona do zapisów w podstawie programowej idealnie wpisywała się w nowe tendencje, ale nie przekładała się jednak, i nadal nie przekłada, na funkcjonalne użycie języka. Uczeń, jeśli chce mieć dobre oceny, wykuwa na pamięć, co to jest przydawka, jakie są rodzaje okoliczników, czy co to są imiesłowy. Dlatego język, ortografia i interpunkcja w pisemnych wypowiedziach uczniowskich pozostają na niskim poziomie.

Z ankiet uczniów wynika, co potwierdzają też wyniki egzaminów zewnętrznych (tab. 2), że największym problemem dla uczniów zaraz po realizacji tematu są: stosowanie interpunkcji, poprawność ortograficzna oraz językowa. Uczeń zna trudną terminologię naukową dotyczącą języka, ale zupełnie nie wie, jak

wykorzystać ją w sposób funkcjonalny, praktyczny i poprawny. Na przykład błędy powtórzenia biorą się z braku stosowania synonimii, ubogiej leksyki czy niezastępowania rzeczowników zaimkami rzeczowymi. Opowiadanie, mimo ciekawej myśli przewodniej i rozbudowanego świata przedstawionego, traci poprzez rozwlekłe, retardacyjne struktury składniowe. Zamiast zdań pojedynczych, równoważników zdań, elips czy czasowników, które to elementy dynamizują tak ważną w opowiadaniu akcję, stosowanie rozbudowanej składni spowalnia ją. Uczeń, jak zauważa Ewa Nowak[13], ma wiedzieć, jakie możliwości uzyskania określonych efektów wypowiedzi daje teoretycznie system języka i umieć te możliwości wykorzystywać w praktyce. Dlatego podstawowym podejściem jest w takich sytuacjach metodycznych funkcjonalizm, ale traktowany z perspektywy użyteczności zabiegów językowych dla uzyskania zamierzonego efektu, a nie deklaratywnie.

Tabela 2. Poziom wykonania zadań rozszerzonej odpowiedzi na egzaminie gimnazjalnym w latach 2012–2016

	2012	2013	2014	2015	2016
	rozprawka	charakterystyka	rozprawka	opowiadanie	charakterystyka
Treść	0,52	0,46	0,53	0,71	0,50
Segmentacja	0,83	0,72	0,79	0,73	0,74
Styl	0,81	0,78	0,77	0,94	0,79
Język	0,25	0,43	0,24	0,47	0,45
Ortografia	0,51	0,52	0,50	0,53	0,54
Interpunkcja	0,22	0,32	0,21	0,24	0,33
Razem	**0,50**	**0,50**	**0,49**	**0,62**	**0,53**

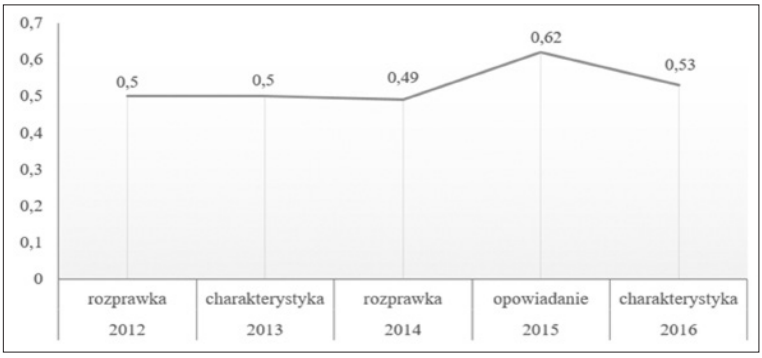

Wykres 3. Poziom wykonania zadania rozszerzonej odpowiedzi na egzaminie gimnazjalnym w latach 2012–2016

[13] E. Nowak, *Stworzyć tekst. Uczniowska kompetencja tekstotwórcza w edukacji polonistycznej*, Kraków 2014, s. 131–132.

Podsumowanie

Na całą pracę pisemną składa się wiele elementów, czynników i kryteriów, które muszą ze sobą współgrać. Na twórcze realizacje uczniów wpływa nie tylko ich kreatywność, sprawne pióro, czy tak zwana kultura humanistyczna, ale forma gatunkowa oraz treść polecenia. Parametry statystyczne poziomu wykonania zadania rozszerzonej odpowiedzi na egzaminie gimnazjalnym (wykres 3) wysuwają na miejsce pierwsze opowiadanie, nie tylko w realizacji treści, ale także stylu, a co bardzo ważne, również języka (por. tab. 2). Zapewne dużą rolę w osiągnięciu takiego wyniku odegrało polecenie, które piszącym zapewniało znaczną swobodę w realizacji treści. Dzięki temu, jak czytamy w sprawozdaniu z egzaminu gimnazjalnego z 2015 roku, uczniowie wykazywali się kreatywnością i wybierali odpowiednią dla siebie strategię realizacji tematu, a także swobodnie dobierali środki językowe, aby uczynić wypracowanie atrakcyjnym dla czytającego. Gimnazjaliści opisywali podróże zagraniczne i po Polsce, do miejsc egzotycznych lub położonych blisko miejsca zamieszkania, po ziemskim globie i w kosmosie, grupowe i indywidualne, z rodziną lub przyjaciółmi, podróże odbywane różnymi środkami transportu – samolotem, statkiem, pociągiem, wyjazdy wakacyjne i weekendowe. Bohaterowie opowiadań zdobywali sławę dzięki własnym zaletom (np. talentowi aktorskiemu, muzycznemu, empatii, odwadze, posiadanym umiejętnościom, wiedzy, altruizmowi) lub dzięki pomocy innych (np. dobroczyńcom, łowcom talentów), czasem dzięki siłom nadprzyrodzonym (szczególnie w opowiadaniach fantastycznych). Często decydował o ich sławie przypadek (np. nagłe zastępstwo za nieobecną koleżankę lub chorą osobę)[14].

Czy pisanie dłuższych wypowiedzi jest potrzebne? Co do tego ankietowani uczniowie nie mają wątpliwości.

Według mnie pisanie jest potrzebne. Pomaga uporządkować myśli, rozwija wyobraźnię i pozwala wyrazić siebie. Nie potrafię wyobrazić sobie życia bez pisania.

Preferuję pisanie dłuższych wypowiedzi. Miałam problem z interpunkcją, lecz po napisaniu wielu opowiadań już nie popełniam tych błędów.

Jest potrzebne, ponieważ ćwiczymy styl naszych wypowiedzi, język, ortografię. Uczymy się wyrażać to, co myślimy na dany temat.

Najważniejsze, aby uczeń redagował różne formy wypowiedzi, ponieważ daje to ogromne możliwości kształcenia umiejętności pisania twórczego, ciekawego, poprawnego pod względem języka, wzbogacania słownictwa, stosowania odpowiedniego stylu do określonej wypowiedzi oraz spójnego i logicznego segmentowania tekstu.

[14] *Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2015*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2015, s. 21.

Bibliografia

Michałkiewicz T., *Lekcje pisania*, Stentor, Warszawa 2009.
Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999.
Nowak E., *Stworzyć tekst. Uczniowska kompetencja tekstotwórcza w edukacji polonistycznej*, Universitas, Kraków 2014.
Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2012, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2012.
Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2013, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2013.
Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2014, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2014.
Osiągnięcia uczniów kończących gimnazjum. Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2015, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa 2015.
Podstawa programowa z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, Warszawa 2009.